

LESZEK KUŹNICKI*

Aleksander Gieysztor – prezes Akademii czasów przełomów

Aleksander Gieysztor (17 VII 1916 – 9 II 1999) był dwukrotnie wybrany prezesem Polskiej Akademii Nauk. Po raz pierwszy, 12 grudnia 1980 r., podczas LIV Sesji Zgromadzenia Ogólnego oraz ponownie po dziewięciu latach, 18 stycznia 1990 r., na LXXII Sesji ZO PAN. W roku 1980 uczestniczyło w wyborach 245 członków Akademii, wśród których 197 oddało głosy na Aleksandra Gieysztor, tzn. 80,4%. Wyniki wyborów w styczniu 1990 r. były jeszcze wyższe. Nowo wybrany prezes otrzymał 90,2% głosów wśród osób uczestniczących w wyborach.

Kiedy w grudniu 1980 r. Aleksander Gieysztor znalazł się na czele Akademii, Polska stała w obliczu konfliktu politycznego. Rósł w siłę ruch społeczno-zawodowy NSZZ „Solidarność”, a władza przygotowywała się do jego zdławienia. Akademyści trafnie dostrzegli, że na ten trudny dla Polski okres prezesem PAN powinna zostać osoba o szczególnych walorach.

Zgodnie z obowiązującą wówczas ustawą, prezesem mógł zostać wybrany tylko członek rzeczywisty. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności Aleksander Gieysztor został nim 30 maja 1980 r., a więc zaledwie sześć miesięcy wcześniej, nim odbyła się LIV Sesja ZP PAN. Był to zbieg okoliczności. Aleksander Gieysztor był jednym z 26 nowo wybranych w maju 1980 r. członków rzeczywistych.

Między majem a grudniem 1980 r. w Polsce miały miejsce wydarzenia wielkiej wagi, które zapoczątkowały proces odzyskiwania suwerenności i naprawy życia społecznego oraz gospodarczego. Starania w kierunku naprawy podjęto również w Polskiej Akademii Nauk.

Aleksander Gieysztor miał szczególne walory. Jego postawa, zachowanie jako zwierzchnika było nie tylko wzorowe, ale jednocześnie promieniowało niepodważalnym autorytetem. Jednocześnie miał on wyjątkowe umiejętności mediacyjne dzięki postawie koncyliacyjnej. Przyjmując godność prezesa Akademii, Aleksander Gieysztor nie przewidział, że ponad połowa jego kadencji przypadnie na okres stanu wojennego. Współdziałanie w tym czasie z władzami przypominało poruszanie się po polu minowym. Możliwość normalnego funkcjonowania Akademii była częściowo sparaliżowana. Władze nie

---

* Prof. dr hab. Leszek Kuźnicki, członek rzeczywisty PAN, Zakład Biologii Komórki, Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego PAN, Warszawa

wyraziły bowiem zgody na odbycie Zgromadzeń ogólnych nie tylko w grudniu 1981 r., ale również w maju 1982 r. Nie było więc sprawą przypadku, że po trzech latach prezesowania Aleksander Gieysztor kategorycznie odrzucił propozycję kandydowania na drugą kadencję. Decyzję tą ze zrozumieniem przyjęła większość członków.

20 grudnia 1983 r. odbyła się LIX Sesja Zgromadzenia Ogólnego. Kandydatem na prezesa Akademii był Leonard Sosnowski, wybitny specjalista z fizyki ciała stałego. Wynik wyborów był negatywny. Kandydat nie uzyskał wymaganej większości 2/3 głosów. W ten sposób Zgromadzenie Ogólne wyraziło swój stosunek do stanu wojennego i jego konsekwencji w sferze nauki.

LIX Zgromadzenie Ogólne (27 I 1984 r.) wybrało na stanowisko prezesa Akademii Jana Karola Kostrzewskiego, który je zajmował do 18 stycznia 1990 r. Po nim, przy ogromnym poparciu członków Akademii, powrócił na fotel prezesa Aleksander Gieysztor. Nim to nastąpiło, zaszło kilka nieprzewidzianych wydarzeń.

Grupa członków PAN, która latem 1989 r. podjęła działania na rzecz odnowy Akademii, zaproponowała kandydaturę Władysława Findeisena na stanowisko prezesa. W połowie sierpnia prof. Findeisen zaprosił mnie na spotkanie, podczas którego zaproponował kandydowanie na wiceprezesa i jednocześnie objęcie stanowiska sekretarza naukowego. Lista wyborcza nowych władz przedstawiona LXXI Sesji Zgromadzenia Ogólnego PAN obejmowała jednego kandydata na prezesa i ośmiu na stanowisko wiceprezesów. W pierwszym głosowaniu wybrano czterech wiceprezesów: Adama Bielańskiego, Aleksandra Gieysztor, Leszka Kuźnickiego i Romana Neya. Władysław Findeisen nie uzyskał jednak kwalifikowanej większości 2/3 głosów.

W przerwie obrad Zgromadzenia Ogólnego wymienione pięć osób spotkało się na naradę. Kolejny raz Aleksander Gieysztor okazał swoją klasę. Zgodził się kandydować na stanowisko prezesa. Również prof. Władysław Findeisen dobro Akademii cenił wyżej niż urazy do kolegów akademików – zgodził się kandydować na zwolnione przez Aleksandra Gieysztor stanowisko wiceprezesa.

Wyniki wyborów podczas Zgromadzenia Ogólnego w dniu 18 stycznia 1990 r. dla obu kandydatów były pomyślne. Cała piątka solidarnie przez trzy następne lata pracowała na rzecz dobra nauki i Akademii.

Ponowny wybór Aleksandra Gieysztor na prezesa PAN, w odróżnieniu od pozostałej czwórki wiceprezesów, wiązał się z poświęceniem. Wśród licznych stanowisk, które w życiu pełnił, największą radość sprawiło mu zostanie w 1975 r. dyrektorem Zamku Królewskiego w Warszawie. Wśród prestiżowych stanowisk, które w życiu zajmował – rektor Uniwersytetu Warszawskiego, prezes Polskiej Akademii Nauk, dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie – najbliższe było mu to ostatnie. Co więcej, szczególną przyjemność sprawiło mu oprowadzanie po zakątkach Zamku, zwłaszcza części piwnicznej – jedynej zachowanej przed zniszczeniem przez niemieckich okupantów.

Kiedy Aleksander Gieysztor ponownie został wybrany na prezesa Akademii, w prasie pojawił się tytuł: „Z zamku do pałacu”, który spotkał się z jego sarkastycznym komentarzem: „nie jest to prawdziwy pałac, ale na 26. piętrze luksusowe warunki do pracy to w nim mamy”.

Trzecia kadencja Aleksandra Gieysztora przyniosła kilka ważnych inicjatyw. Zdecentralizowaliśmy studia doktoranckie, Polska Akademia Nauk została członkiem Europejskiej Fundacji Naukowej (ESF). W roku 1992 powołaliśmy Komitet Etyki w Nauce, na czele którego stanął Kornel Gibiński.

17 lipca br. minęła setna rocznica urodzin Aleksandra Gieysztora – wyjątkowego człowieka i prezesa Polskiej Akademii Nauk.

Aleksander Gieysztor president of the Polish Academy of Sciences in the turning points of Poland history

Aleksander Gieysztor (1916-2002) was elected president of the Polish Academy of Sciences two times. First in December 1980 and second time in January 1990, both times in the turning points of Poland history.

Key words: Aleksander Gieysztor, Polish Academy of Sciences, turning points of Poland history

